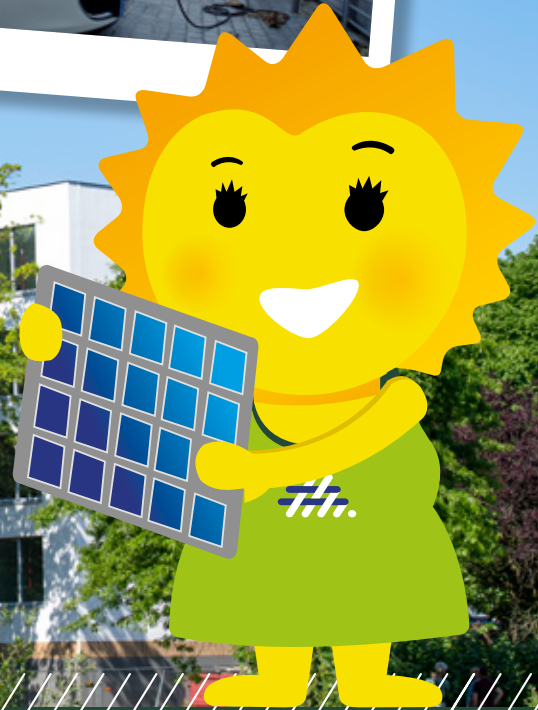

Gemeente Assen

ENERGIE VAN ASSEN

UITVOERINGS PROGRAMMA ENERGIETRANSITIE 2019-2020

ENERGIEVANASSEN.NL

INLEIDING

Met het nieuwe uitvoeringsprogramma voor de energietransitie geven we verdere uitvoering aan de visie energietransitie die voor 2016 – 2020 is opgesteld. Het programma bouwt voort op het uitvoeringsprogramma voor 2017-2018. Veel projecten die onder de vlag van dit eerste uitvoeringsprogramma zijn gestart, lopen door in de volgende periode van twee jaar. Op basis van resultaten van de eerste twee jaar wordt gekeken op welke onderdelen een versnelling nodig of mogelijk is. Ook wordt gekeken in hoeverre nieuwe ontwikkelingen leiden tot een bijstelling van de plannen of een andere prioritering. Het gaat daarbij om technologische ontwikkelingen, nieuwe regelgeving en internationale afspraken. Behalve dat het programma vooral gericht is op de komende twee jaar, legt het ook een basis voor instrumenten en projecten in de jaren erna.

Samenwerking

De afgelopen twee jaar hebben we goede samenwerkingsrelaties opgebouwd voor het realiseren van de energietransitie. Samen met Rijk, provincie en omliggende gemeenten hebben we belangrijke stappen gezet. Ook bedrijven en inwoners weten ons steeds beter te vinden. Dit uitvoeringsprogramma is een uitnodiging aan al onze partners om de samenwerking in de komende twee jaar verder te versterken.

Europese standaard

Nieuw in dit tweede uitvoeringsprogramma is dat het wordt opgesteld volgens de Europese standaard van het Covenant of Mayors. De gemeenteraad besloot in mei 2018 tot aansluiting bij dit Europese samenwerkingsverband. Deze wijze van opstellen

betekent dat er meer uniformiteit is in methodiek en wijze van presenteren. Doelstellingen en resultaten zijn hiermee goed vergelijkbaar met andere Europese steden. Verder wordt klimaatadaptatie hierdoor als nieuwe pijler aan het uitvoeringsprogramma toegevoegd. Hiermee ontstaat meer samenhang met de andere klimaatmaatregelen uit de andere pijlers.

Pijlers

Het nieuwe uitvoeringsprogramma bestaat daarmee uit zeven pijlers. Ten opzichte van het eerste programma worden de instrumenten en projecten voor ondernemers en de eigen organisatie nu in twee aparte pijlers beschreven. Klimaatadaptatie wordt als zesde pijler aan het uitvoeringsprogramma toegevoegd. Communicatie en participatie zijn belangrijke succesfactoren bij het

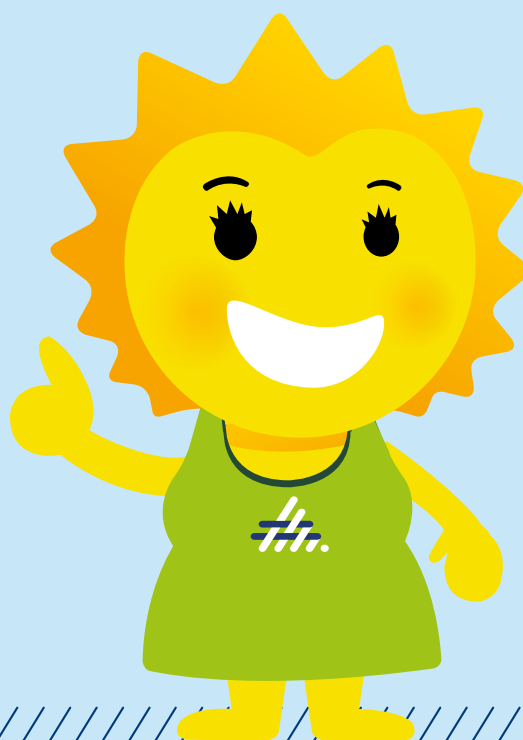

realiseren van de energietransitie. Daarom vormen communicatie en participatie de zevende pijler van dit uitvoeringsprogramma. Deze pijler kan op die manier de uitvoering binnen de afzonderlijke pijlers ondersteunen en de samenhang hiertussen verduidelijken.

Met name de uitvoering van activiteiten en projecten binnen de pijlers mobiliteit en klimaatadaptatie doen geen beslag op capaciteit en financiële middelen vanuit het uitvoeringsprogramma. Uitvoering is namelijk elders in de gemeentelijke organisatie belegd. De pijlers zijn opgenomen om de onderlinge samenhang te laten zien en om in beeld te brengen op welke punten de pijlers elkaar kunnen versterken.

Opzet

Het uitvoeringsprogramma 2019-2020 start met een algemeen deel. Hierin worden een aantal trends, ontwikkelingen en de meer strategische algemene uitgangspunten beschreven. Deze uitgangspunten verbinden meerdere pijlers met elkaar en geven richting aan de manier van werken. Tot slot worden per pijler op hoofdlijnen de huidige stand van zaken en de activiteiten en projecten voor de komende twee jaar benoemd.

TRENDS EN ONTWIKKELINGEN

Sinds de vaststelling van de visie energietransitie in 2016 hebben zich nieuwe trends en ontwikkelingen voorgedaan. Zo wordt steeds duidelijker dat de ambities uit het Klimaatakkoord van Parijs om de opwarming van de aarde tot 1,5 tot 2 graden Celsius te beperken, extra inspanningen vragen. Niet voor niets groeit het besef van urgentie onder bedrijven en inwoners om hun energieverbruik terug te dringen en werk te maken van duurzame opwekking. Een belangrijk onderdeel van het akkoord van Parijs is het beperken van het gebruik van primaire grondstoffen. Dit vertaalt zich in een versterkte aandacht voor circulaire economie.

Transitie

Eén van grote uitdagingen in de verduurzaming is een succesvolle energietransitie. Op Europees niveau blijft Nederland nog achter bij andere landen. Het landelijke Klimaatakkoord is bedoeld om deze achterstand de komende jaren goed te maken. Dit akkoord moet uiteindelijk leiden tot een CO₂ reductie van 49% in 2030 ten opzichte van 1990. Landelijk wordt met betrokkenen aan vijf klimaattafels invulling gegeven aan het akkoord.

Het gaat om landbouw, industrie, mobiliteit, elektriciteit en gebouwde omgeving. Als gemeente sluiten we zo goed mogelijk aan bij de landelijke agenda. De uitkomsten van de laatste twee klimaattafels krijgen een vertaling in Regionale Energie Strategiën (RES). De provincie Drenthe is een van de regio's die een RES moet opzetten. De Regionale Energie Strategie geeft duidelijkheid over de bijdrage van Drenthe aan het landelijk klimaatakkoord.

Gasbesluit

In 2018 besloot minister Wiebes van Economische Zaken en Klimaat om de gaswinning in Groningen versneld af te bouwen. Dit vergroot de urgentie om het gebruik van aardgas in de gebouwde omgeving verder terug te dringen. Het programma aardgasvrije wijken is er mede voor bedoeld om deze ontwikkeling te versnellen.

Waterstof

Waterstof staat nadrukkelijk in de belangstelling omdat het de transitie naar een wereldwijd, duurzaam energiesysteem kan faciliteren. Waterstof is geschikt voor energieopslag en het vervangen van fossiele brandstoffen voor verkeer en verwarming. Daarmee kan het een belangrijke schakel zijn in de energietransitie. Bij het produceren van groene waterstof gaat alleen wel ongeveer 50% energie verloren. Waterstof wordt onder hoge druk vervoerd. Dat stelt hoge eisen aan voertuigen en de infrastructuur. Het onderwerp raakt de energietransitie, economische ontwikkeling en mobiliteit.

Mobiliteit

Op het gebied van duurzame mobiliteit zijn er diverse ontwikkelingen gaande. Zowel landelijk als regionaal. Het gaat met name om elektrische voertuigen met batterijen of waterstof brandstofcellen. Groningen heeft de ambitie om op termijn twintig waterstofbussen te laten rijden. Het OV-bureau Groningen Drenthe heeft begin 2017 de eerste waterstofbus gekocht. Het vinden

van oplossingen voor duurzame mobiliteit is mede urgent vanwege de aanhoudende groei van het verkeer. Voor Assen betekent dat voornamelijk meer verkeer tussen Assen en Groningen en tussen Assen en omliggende gemeenten. Mede daarom zet de gemeente de fiets op één.

Kansen

Voor de economie van Noord-Nederland biedt de energietransitie volop kansen. De hier aanwezige aardgassector beschikt over de benodigde kennis, infrastructuur en industriële activiteiten om te kunnen overschakelen naar waterstof. Daarnaast kunnen bedrijven hier bijdragen en profiteren van een aanbod van groene waterstof in combinatie met aanbod van groen gas (synthesegas) en groene koolstofdioxide. De Noordelijke Innovatie Board ziet waterstof als het thema waarop Noord-Nederland zich de komende jaren zou moeten profileren. De NAM en GasTerra zijn nauw betrokken bij deze plannen. In Noord-Nederland komen ondertussen initiatieven van de grond die bijdragen aan de energietransitie zoals de Top Dutch-campagne en waterstof projecten.

STRATEGISCHE UITGANGSPUNTEN

Voor dit uitvoeringsprogramma werken we met een zevental strategische uitgangspunten die de verschillende pijlers met elkaar verbinden. Ze bieden voorwaarden voor het realiseren van de energietransitie en ook een aantal kansen en aandachtspunten die voortvloeien uit deze transitie. De strategische lijnen komen voor een belangrijk deel voort uit het bestuursakkoord en ervaringen van de afgelopen twee jaar.

Voorbeeldfunctie

Van het zichtbaar maken van duurzaam gedrag gaat een belangrijke stimulerende werking uit. Als gemeente geven we op verschillende manieren vorm aan deze voorbeeldfunctie. Bijvoorbeeld bij het verduurzamen van de buitenverlichting en ons vastgoed. Daarnaast zijn er diverse voorlopers in de stad die laten zien hoe inwoners en bedrijven werk maken van energiebesparing of het opwekken van energie. Dit komt onder andere terug in de communicatieaanpak.

Samenwerking

De omvang van de verduurzamingsopgave vraagt om een gezamenlijke inspanning van meerdere partijen. In lijn met het bestuursakkoord 'samen duurzaam verder' willen we de samenwerking met relevante partners zoals ondernemers en het maatschappelijk organisaties verder verbreden en verdiepen. Door te werken in netwerken en kennis en kunde te delen, willen we ervoor zorgen dat de inspanningen

om de energietransitie te realiseren elkaar meer gaan versterken. Het gaat hier om samenwerking op lokaal, regionaal en landelijk niveau in bijvoorbeeld de G40 of de Regionale Energie Strategie.

Inclusie

Uiteindelijk krijgt iedere inwoner te maken met de energietransitie met alle veranderingen van dien. Het is van belang om oog te blijven houden voor belemmeringen die kunnen ontstaan door te weinig kennis of financiële middelen. Het is dan ook zaak om voortdurend alert te blijven of we alle doelgroepen in Assen in voldoende mate bereiken. Inzetten op inclusie draagt bij aan draagvlak voor de energietransitie. Dit uitgangspunt krijgt een vertaling in de projecten Samen Besparen 2.0, de proeftuin aardgasvrije wijk en het transitieplan.

Innovatie en economische kansen

De verduurzamingsopgave biedt tal van kansen voor de lokale en regionale economie. Dit geeft

een positieve impuls aan de werkgelegenheid. Noord Nederland beschikt nu al over een sterke infrastructuur op het gebied van energie. Nu al wordt er gesproken over Noord Nederland als energieregio. Door meer accent te leggen op de kansen en mogelijkheden van de energietransitie vergroten we het draagvlak voor deze opgave. Gemeente en provincie werken hiervoor onder andere al samen in het plan Drenthe 4.0. Dit speelt in op de kansen die ontstaan door vernieuwing en verduurzaming van de energievoorziening bijvoorbeeld door de huidige gasinfrastructuur anders te benutten of een kenniscentrum voor de ondergrond te ontwikkelen. Als het gaat om innovatie vervult de gemeente met name een regisserende en stimulerende rol. Dit kan vanuit de inkoopfunctie en de rol als opdrachtgever en door partijen bij elkaar te brengen, zoals nu al gebeurt rond de waterstofafel.

Drie-keer-lokaal

Bij de organisatie en uitvoering van projecten zetten we in op het principe van drie-keer-lokaal. Met dit principe wil de gemeente inwoners en lokale ondernemers betrekken bij de grootschalige opwekking van duurzame energie. De opbrengsten van deze opwekking moeten voor een belangrijk deel bijdragen aan de lokale economie.

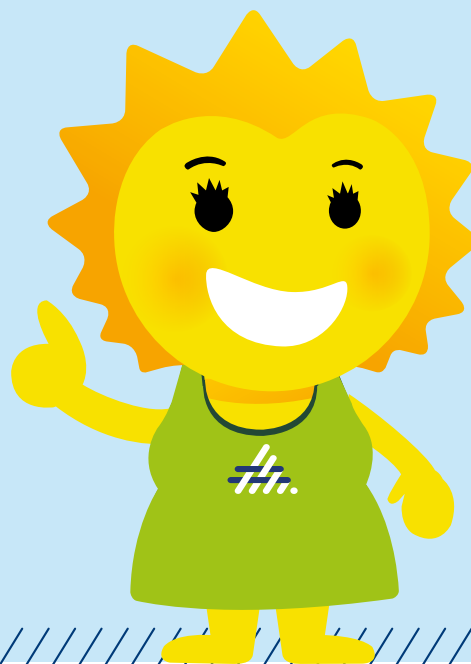
Participatie

Een steeds groter wordende groep inwoners en ondernemers neemt het heft in eigen handen en organiseert uiteenlopende

verduurzamingsinitiatieven. Deze initiatieven zijn hard nodig voor het realiseren van de doelstellingen. De gemeente nodigt inwoners (actief) uit om mee te denken en mee te doen in de verduurzaming van de stad. Ze kan daarbij de katalysator van de gemeenschapsenergie zijn en initiatieven versnellen. Op deze manier dragen ze bij aan de realisatie van gemeentelijke ambities op het gebied van energie.

Monitoring

We houden zicht op de voortgang. En resultaten van ons beleid houden we goed in de gaten. Deze inzichten zullen ons helpen om de doeltreffendheid en doelmatigheid van beleidsinzet te versterken. De resultaten van de monitoring kunnen aan zet zijn om onderdelen van het programma bij te sturen of aan te scherpen. Voor de monitoring maken we zo veel mogelijk gebruik van landelijke instrumenten zoals de Klimaatmonitor.

PIJLER 1 GEBOUWD GEBIED EN HUISHOUDENS

In dit programmaonderdeel heeft de afgelopen twee jaar het accent gelegen op het op het terugdringen van het energiegebruik en het zelf opwekken van energie door particulieren. Als het gaat om woningen gelden de volgende doelstellingen:

- Nieuwbouw is energieneutraal
- De helft van de woningen heeft gemiddeld een energielabel B
- Van de huishoudens wekt 25% zijn eigen energie op
- De gemeente stimuleert het gebruik van daken voor energieopwekking

Afgelopen jaar is onder meer ingezet op het verbeteren van de dienstverlening via het Drents Energieloket, het ontwikkelen van het financieringsmodel, versterkte aandacht voor

energieadvies voor particulieren en verruiming hiervan naar energieadvies voor monumenten, nieuwbouw en gasloos bouwen. We zien een groeiende belangstelling voor warmtetours.

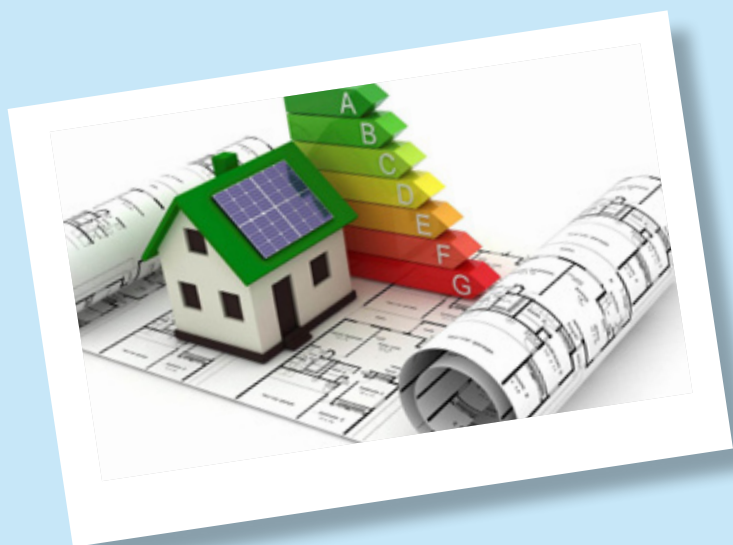

Niet alleen de kwantitatieve opkomst maar ook de kwaliteit van de gesprekken met bewoners neemt toe. De zonnelening is in 2017 en 2018 verlengd en is een groot succes, evenals de gezamenlijke inkoopactie zongemak en de isolatieveiling die zijn uitgevoerd met Slim Wonen.

Adviezen

De afgelopen jaren heeft de gemeente Assen een korting van 250 euro op energieadviezen gegeven. Hier is veel gebruik van gemaakt. Voor 2017 en 2018 gaat het respectievelijk om 51 en 156 adviezen. Ongeveer 60% van de inwoners die een advies heeft gekregen nam maatregelen voor gemiddeld 6.000 euro. De ervaring leert dat er nog steeds veel belangstelling is voor deze adviezen. Wel is het nodig om inwoners te blijven wijzen op de mogelijkheid. Ook de komende twee jaar stellen we daarom de korting op energieadviezen beschikbaar. In onze communicatieaanpak blijven we de korting extra onder de aandacht brengen.

Zonnelening

De zonnelening is een succesvol instrument gebleken. De afgelopen twee jaar is voor een kleine twee miljoen euro aan leningen afgesloten. Dit heeft het zelf opwekken door inwoners een sterke impuls gegeven. In twee jaar tijd groeide het aantal inwoners dat energie opwekt met behulp van zonnepanelen met 2.000. Ook voor dit uitvoeringsprogramma willen we daarom opnieuw zonneleningen als instrument inzetten. Om te beginnen vanuit de resterende middelen voor de zonnelening van 2018.

Asser Servicekostenmodel

Met het Asser Servicekostenmodel is een opschaalbaar financieringsmodel ontwikkeld voor het grootschalige energierenovaties door Verenigingen van Eigenaren. Assen is hierin koploper en neemt deel aan de landelijke werkgroep Financiering verduurzaming VvE complexen. Met de provincie werken we aan een verdere verspreiding zodat meer VvE's hiervan gebruik kunnen maken.

Samen besparen

Zo'n tien procent van de Nederlandse huishoudens heeft een te hoge energierekening ten opzichte van hun inkomen. Onder hen een groot aantal mensen met een minimum inkomen. In 2017 is daarom het project 'Samen Besparen' opgezet met als doel om huishoudens met een laag inkomen bewust te maken van hun energieverbruik. Op diverse manieren is geprobeerd om hun gedrag ten aanzien van energiegebruik te beïnvloeden. Ondanks de actieve benaderingen zijn de effecten beperkt gebleven.

Toch is het vanuit het oogpunt van inclusie van belang dat ook deze groep mee doet aan de energietransitie. Daarvoor heeft deze doelgroep meer ondersteuning en ontzorging nodig. Bijvoorbeeld met de inzet van energiecoaches. De doorstart van het project 'Samen Besparen 2.0', die eind 2018 is gestart, voorziet daarin. Er wordt aangesloten bij bestaande samenwerkingsverbanden zoals Mijn Buurt Assen en inzet van professionals die dagelijks met deze doelgroep werken. Het gaat onder andere om schuldhulpverleners, zorgverleners, opbouwwerkers en budgetbeheerders. In het vervolg van het project kunnen andere organisaties en professionals aanhaken. Anders dan het oorspronkelijke Samen Besparen richt het nieuwe project zich op meerdere wijken van Assen.

Collectief

In het uitvoeringsprogramma 2017-2018 is inwoners de mogelijkheid geboden mee te doen aan collectieve inkoop van zonnepanelen of isolerende maatregelen. Al dan niet in combinatie met leningen. Veel inwoners hebben hier aan deelgenomen. Op basis van de ervaringen met Zongemak, de collectieve inkoop van zonnepanelen, wordt bepaald hoe de komende twee jaar collectieve vormen van inkoop worden ingezet. Onderzoek onder het stadspanel heeft uitgewezen dat inwoners meerwaarde zien in een collectieve aanpak voor het energiezuiniger maken van hun woning of het opwekken van energie. Afgezien van collectieve inkoop zijn hier nog weinig instrumenten voor ontwikkeld.

Bewonersinitiatieven

Er zijn steeds vaker groepen bewoners die een buurtinitiatief ontwikkelen. Voor de gemeente is de verbinding met deze maatschappelijke initiatieven van belang om de doelstellingen te kunnen halen. We ondersteunen daarom deze ontwikkeling; samen met partijen als Enexis en de energiewerkplaats bij de Natuur- en Milieufederatie.

Circulair bouwen

Samen met vier andere Europese steden heeft Assen een aanvraag gedaan bij de Europese Commissie in het onderzoeksprogramma H2020. Het voorstel met de titel EURYDICE richt zich op het ontwikkelen en realiseren van circulaire innovaties in stedelijk gebied. Voor Assen gaat het daarbij om het opstellen van een masterplan voor het Havenkwartier en het circulair renoveren van maatschappelijk vastgoed. Beide initiatieven kunnen een belangrijke impuls geven aan de circulaire economie en meer in het bijzonder circulair bouwen. Zo biedt het Havenkwartier in de toekomst mogelijk plaats aan 100 circulaire woningen. Begin 2019 wordt duidelijk of Assen de subsidie krijgt toegewezen.

Aardgasvrije wijk

Aangejaagd door de aardbevingsproblematiek is het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving in een snel tempo hoog op de rijksagenda gekomen. Het Rijk is gestart met het Programma Aardgasvrije Wijken. Binnen dit programma is Assen aangewezen als pilotgemeente voor het aardgasvrij maken van een bestaande wijk. In een periode van vijf jaar moeten zo'n 450 woningen in de buurt Beek en omgeving losgekoppeld worden van het aardgasnet. Voor deze wijk is gekozen op basis van een brede afweging waarbij urgentie wat betreft energielasten, kansen voor een collectieve, financierbare aanpak, wijkverbetering en al lopende initiatieven de doorslag heeft gegeven. De gemeente heeft hiervoor een subsidie van vier miljoen euro gekregen voor proceskosten en de onrendabele investeringen. Het aardgasvrij maken van een bestaande wijk biedt kansen om fysieke, sociale en energieopgaven in samenhang op te pakken.

Het combineren van deze opgaven vraagt om goede interne en externe samenwerking. Op basis van de ervaringen in deze eerste wijk kan een inschatting worden gemaakt voor het verder aardgasvrij maken van andere wijken in Assen. Gelet op de sociale opgave in deze buurt verwachten we dat we ook waardevolle ervaring opdoen om het uitgangspunt inclusie verder vorm te geven. De opgedane kennis en ervaring vanuit de Beek en omgeving wordt beschikbaar gesteld voor inwoners die op eigen initiatief stappen willen zetten richting aardgasvrij. Verder moet duidelijk worden welke kansen dit

biedt voor lokale en regionale ondernemers. Het aardgasvrij maken van de Beek en omgeving gebeurt in een apart project.

Transitieplan

Parrallel aan het aardgasvrij maken van een bestaande wijk moet de gemeente voor 2021 een transitieplan opstellen. Ook dit is een onderdeel van het landelijk Programma Aardgasvrije Wijken dat voortvloeit uit het landelijk Klimaatakkoord. Het gaat daarbij om woningen en bedrijven. Voor deze collectieve wijkaanpakken is inzicht nodig in bewonerswensen, instrumenten en technische oplossingen. Uit een eerdere inventarisatie voor een gemeentelijke 'routekaart' naar aardgasvrije gemeente is de Beek en omgeving als proeftuin naar voren gekomen. Voor het opstellen van het transitieplan zijn de ervaringen uit de Beek en omgeving dan ook belangrijke input. In dit deel van de wijk Lariks worden immers nu al alternatieven voor de energievoorziening en aanpassingen in de infrastructuur in kaart gebracht.

Bij het maken van het transitieplan trekt de gemeente op met betrokken organisaties zoals woningcorporaties, provincie en netwerkbeheerder Enexis. Ook inwoners en ondernemers worden actief betrokken bij de uitwerking van het transitieplan. Het opstellen van het transitieplan gebeurt in een apart project.

PIJLER 2

GROOTSCHALIGE

ENERGIEOPWEKKING

Een belangrijk onderdeel van de visie op energietransitie is dat 14% van alle in Assen gebruikte energie duurzaam moet zijn opgewekt. Hiervoor zijn in het kader van het eerste uitvoeringsprogramma belangrijke stappen gezet. Zo is het zonnepark bij Ubbena in gebruik genomen. De aanleg van een zonnepark in Assen Zuid is ruimtelijk voorbereid. Realisering gebeurt in deze bestuursperiode.

Daken van bedrijfspanden kunnen nog beter benut worden voor het opwekken van duurzame energie door middel van zonnepanelen. In de aanpak voor grootschalige energieopwekking heeft dit prioriteit. Zie hiervoor ook de derde pijler voor ondernemers. Deze initiatieven leveren te weinig energie om

de doelstelling van 14% duurzaam opgewekte energie te kunnen halen. Daarom is in 2018 gewerkt aan een aanpak voor het grootschalig opwekken van duurzame energie in het buitengebied. De gemeenteraad heeft najaar 2018 met dit beleidskader ingestemd.

Regionale Energie Strategie

In Drents verband wordt gewerkt aan een Regionale Energie Strategie (RES). Hierbij gaat het om de vraag wat Drenthe als provincie via duurzame opwekking kan bijdragen aan de landelijke doelen die voortvloeien uit het klimaatakkoord. Het zijn doelen voor de periode tussen 2020 en 2050. Inmiddels hebben gemeenten en provincie een intentieovereenkomst gesloten om afspraken over hun samenwerking te maken. De RES biedt inzicht in de mogelijkheden voor regionale opwekking en besparing, keuzen die gemaakt worden op basis van de verkenningen, verdeling van bronnen voor warmte en de consequenties voor de energie-infrastructuur. Het is de bedoeling dat het concept van de RES in november 2019 klaar is. Mei 2020 moet er vervolgens een akkoord zijn tussen de regio's en het Rijk over ieders inzet op het gebied van hernieuwbare energieopwekking en duurzame warmteverdeling. Daarnaast wordt ingezet om via de Regionale Energie Strategie voor een deel in de energiebehoefte van Assen te voorzien.

Zonneparken

Met het vaststellen van het beleidskader is de eerste besluitvorming voor het aanleggen van nieuwe zonneparken in 2018 afgerond. Centraal in het 'beleidskader Zonneparken' staan zoekgebieden die ruimte kunnen bieden aan zonneparken. Het gaat om gebieden waar zonneparken zonder veel landschappelijke consequenties ingepast kunnen worden. Dit is bijvoorbeeld grond die geschikt is voor dubbelgebruik zoals parkeerterreinen of zandwinningen. Ook stroken langs wegen,

geluidswallen en braakliggende bedrijfsterreinen kunnen benut worden. Met deze gebieden is er naar verwachting voldoende oppervlakte beschikbaar om voor 2020 in de doelstelling voor grootschalige energieopwekking te voorzien. Het jaar 2019 staat met name in het teken van het overleg met omwonenden, de ruimtelijke procedures en het aanvragen van de benodigde subsidie. Daarmee zou aanleg van de zonneparken in deze bestuursperiode mogelijk moeten zijn.

Participatie

Maatschappelijk draagvlak is een van de voorwaarden voor grootschalige energieopwekking in het buitengebied. Het nieuwe klimaatakkoord stelt dat bij grootschalige opwekking de installaties voor 50% in lokaal bezit moeten zijn. De aanpak voor grootschalige opwekking heeft deze uitgangspunten vertaald in een kader voor participatie van inwoners. De gemeente hanteert hierbij het principe van 3x lokaal: lokaal opwekken, lokaal gebruiken en lokaal economisch en financieel voordeel. Per project vindt over deze aspecten het gesprek plaats met omwonenden en belanghebbenden. Daarnaast stelt de gemeente een omgevingsraad in. Deze bestaat uit inwoners die de gemeente adviseert over inrichting, ontwerp en lokaal rendement van de zonneparken. Ook bij de totstandkoming van de Regionale Energie Strategie is participatie een belangrijke voorwaarde.

PIJLER 3 ONDERNEMERS

De visie gaat uit van een afname van 10% van het energiegebruik door bedrijven en organisaties in Assen. Daarnaast wil de gemeente om het aandeel duurzaam opgewekte energie te vergroten meer gebruik maken van bedrijfsdaken voor met name zonnepanelen. Door meer in te zetten op de pijler bedrijven willen we actiever aan de slag met de kansen die zich voordoen bij bedrijven voor het terugdringen van energieverbruik en het vergroten van het opwekken van duurzame energie. De eerste gesprekken hiervoor zijn inmiddels al gevoerd. Daarnaast willen we gebruik maken van de innovatiekracht van bedrijven om de energietransitie te versnellen

Koploperproject

Met subsidie aan het koploperproject duurzaam ondernemen willen de provincie Drenthe en de gemeente Assen bedrijven stimuleren met duurzaamheid aan de slag te gaan. Door deelname aan het koploperproject worden bedrijven zich

bewust van hun milieuprestaties en CO₂ uitstoot. Ze werken collectief aan het nemen van maatregelen om hun milieuprestaties te verbeteren en energiegebruik terug te dringen. De eerste deelnemende bedrijven zijn positief over de resultaten. In de loop van 2018 is daarom een

tweede lichting bedrijven gestart. De gemeentelijke organisatie is dan een van de deelnemers. Door de koploperprojecten ontstaat een beter beeld hoe bedrijven effectief werk van energiemaatregelen kunnen maken. Deze inzichten worden meegenomen in de communicatieaanpak en de ondersteuning van bedrijven.

Samenwerken met ondernemers

Met ondernemers zijn mogelijkheden verkend om energiebesparing en het zelf opwekken van energie hoger op de agenda te krijgen. Uit gesprekken komt naar voren dat ondernemers zich in toenemende mate bewust zijn van de urgentie van de energieopgave. Zij nemen alleen niet voldoende tijd om het verdienmodel te analyseren. Voor hen is niet duidelijk wat de investeringen en rendementen zijn. Ook zijn zij vaak niet op de hoogte van mogelijkheden voor financiering.

Samen met ondernemersorganisaties organiseren we in 2019 een viertal bijeenkomsten om een actieve benadering richting ondernemers uit te werken. Het gaat daarbij onder andere om een aanpak voor het stimuleren van zonnepanelen op dak. Er zijn nog veel daken van bedrijven in Assen die nog niet benut worden voor het opwekken van duurzame energie. Zeker gezien de keus die is gemaakt voor de grootschalige opwekking van energie is het van belang dat de komende twee jaar meer bedrijven kiezen voor zonnepanelen op het dak. Dat kan zijn voor het opwekken van energie voor eigen gebruik maar ook voor het 'verpachten' van hun dak voor het opwekken door projectontwikkelaars of eventueel particulieren.

Daarnaast gaan we de informatie die beschikbaar is over energiebesparing en –opwekking beter

ontsluiten. Daarbij maken we gebruik van succesverhalen van andere Asser ondernemers en zetten een aantal van hen in als ambassadeur.

Ook willen we in de gesprekken met ondernemers verkennen welke ideeën er bij hen leven voor innovaties op het gebied van duurzaamheid. Vanuit onze regio willen we vervolgens onderzoeken of dit kan leiden tot een aantal pilots.

Ondernemers, onderwijs en overheid kunnen elkaar versterken bij het realiseren van de energietransitie en de economische kansen die hieruit voortkomen. De komende jaren gebeurt dit onder andere vanuit het project GAS 2.0. Hierbij zetten partijen zich gezamenlijk in om 3.400 vakmensen op te leiden. Zij zijn nodig voor het realiseren van de energietransitie en het positioneren van Noord Nederland als energieregio. Ook de innovatiewerkplaatsen waarin onderwijs, ondernemers en overheid samenwerken leiden tot economische kansen.

Om de komende twee jaar meer resultaten te bereiken op deze pijler versterken we de samenwerking met partnerorganisaties. Het gaat om overheden, brancheorganisaties zoals Bouwend NL en ondernemersverenigingen als Ondernemend Assen, Assen voor Assen en ViA.

Warmtebronnen

Met Provincie Drenthe, Stichting Energy Valley, GGZ Drenthe, Vanboeijen en het Wilhelmina Ziekenhuis is op initiatief van de gemeente een intentieovereenkomst getekend om te komen tot duurzame warmte opwekking. Gemeente en provincie hebben meegedacht en meegefinancierd

in onderzoeken naar de haalbaarheid van een warmtenet op basis van een combinatie van Warmte-Koude-Opslag en Thermische Energie uit Oppervlaktewater. Rijksvastgoedbedrijf is inmiddels ook aangehaakt en de NAM heeft ook belangstelling. Voor andere bedrijventerreinen wil de gemeente de komende jaren in kaart brengen welke duurzame warmteoplossingen mogelijk zijn. Hiervoor wordt onderzoek gedaan naar de mogelijke warmtebronnen in de omgeving van het bedrijventerrein. Dit wordt ook onderdeel van het transitieplan dat voor Assen gemaakt moet worden. Uit het uitgevoerd onderzoek naar geothermie en de inventarisatie naar benutting van restwarmte van bedrijven blijkt steeds meer de samenhang tussen maatregelen in de gebouwde omgeving en collectieve energiesystemen.

Stadsbedrijvenpark

In 2017 en 2018 is voor het Stadsbedrijvenpark onderzocht welke mogelijkheden er zijn voor het besparen en opwekken van energie. Naar aanleiding van de rapportage van de resultaten heeft één bedrijf al de nodige maatregelen getroffen. In de rapportage wordt verder nog de suggestie gedaan om energiescans per bedrijf aan te bieden en op zoek te gaan naar een collectieve aanpak om energie op te wekken. In samenwerking met de ondernemers wordt gekeken of deze suggesties in de praktijk zijn te vertalen.

Verplichte maatregelen

Er bestaat een wettelijke verplichting voor bedrijven om maatregelen te nemen om hun energiegebruik terug te dringen. Dit geldt voor maatregelen die in vijf jaar zijn terug te verdienen. De handhaving hierop is belegd bij de RUD. Deze

heeft inmiddels aangegeven extra capaciteit nodig te hebben om deze rol goed in te vullen. Met het nieuwe uitvoeringsprogramma wil de gemeente ondernemers stimuleren deze energiebesparende maatregelen te nemen en tegelijkertijd goede afspraken maken over handhaving.

Milieubarometer

Als uitvloeisel van het eerste koploperproject heeft de gemeente Assen besloten om het instrument Milieubarometer drie jaar lang kosteloos beschikbaar te stellen aan bedrijven in Assen. Met dit instrument kunnen zij op eenvoudige wijze hun energieverbruik in kaart brengen. En zo ontstaat een beeld waar ze het meest effectief kunnen besparen op hun energieverbruik. In afstemming met ondernemersorganisaties wordt dit instrument de komende twee jaar actief onder de aandacht gebracht.

Binnenstad

Ook ondernemers in de binnenstad zijn doordrongen van de noodzaak om energie te besparen en duurzaam op te wekken. Samen met de ondernemers- en binnenstadsorganisatie wordt verkend welke mogelijkheden er zijn om daken beter te benutten voor zonnepanelen.

Dag van de duurzaamheid

Om inwoners meer te betrekken bij het onderwerp duurzaamheid leven er bij ondernemers ideeën om op de dag van de duurzaamheid activiteiten in de binnenstad en daarbuiten te organiseren. Als gemeente willen we samen met ondernemers de ideeën hierover verkennen. Waar nodig sluiten we hierbij aan en bieden we ondersteuning.

PIJLER 4 EIGEN ORGANISATIE

De afgelopen twee jaar zijn diverse stappen gezet om het energieverbruik terug te dringen en zelf meer energie op te wekken. De gemeente streeft naar een 8% lager energieverbruik. Een tussenstap, want in 2030 moeten de 85 gemeentelijke gebouwen energieneutraal zijn. Er zijn de afgelopen twee jaar verschillende stappen gezet om gemeentelijk vastgoed te verduurzamen. De nadruk lag daarbij op het isoleren van gebouwen en het benutten van daken voor zonnepanelen. Het gaat dan onder andere om zonnepanelen op MFA De Orchidee, Sporthal Olympus en Buitenzorg en voorbereiding van zonnepanelen op De Nieuwe Kolk. Voor de buitenverlichting zijn we in 2018 bijna volledig overgegaan op LED verlichting. Dit betekent een besparing van ruim 40% op het elektriciteitsverbruik.

Voor dit nieuwe uitvoeringsprogramma wordt de besluitvorming op basis van Total Cost of Ownership losgelaten. De praktijk heeft laten zien dat investeringen in het klimaatneutraal bijna altijd

een niet rendabele component houden. Daardoor is het toepassen van deze systematiek bij de besluitvorming niet goed bruikbaar.

Pilot

Drie panden zijn inmiddels aangewezen om vanuit de pilot Verduurzaming Maatschappelijk Vastgoed als eerste naar klimaatneutraal te transformeren. Het gaat om 't Markehuus, Marsdijkhal en Peelohal. Uitvoering start bij positieve besluitvorming door de gemeenteraad in 2019 en loopt door tot en met 2021. Mocht Assen hiervoor Europese subsidie krijgen in het kader van de Eurydice aanvraag, dan kan de verbouwing van een van de panden circulair worden aangepakt.

Masterplan

Voor het verduurzamen van al het gemeentelijk vastgoed stellen we in de loop van 2019 een Masterplan op. Hierin wordt op hoofdlijnen uitgewerkt hoe we de diverse panden klimaatneutraal kunnen maken in 2030. Per pand wordt bepaald welke maatregelen en investeringen nodig zijn. Ook omvat het Masterplan een planning. Voor deze planning zoekt het masterplan aansluiting bij andere ontwikkelingen zoals het door de gemeente op te stellen transitieplan. Het opstellen van het Masterplan gebeurt in overleg met de gebruikers. Het masterplan wordt voorgelegd aan de raad.

Sportaccommodaties

We blijven meewerken aan het project 'Drenthe Sport Duurzaam', om de buitensportlocaties te verduurzamen. Dit project is een initiatief van de Provincie Drenthe die het ook subsidieert. Uitvoering gebeurt door een samenwerkingsverband van Sport Drenthe, Drents Energieloket en Natuur- en Milieufederatie Drenthe. In 2018 zijn tien sportverenigingen overgestapt op LED verlichting. Een volgende stap kan het installeren van zonnepanelen bij sportaccommodaties zijn. Er zijn al verenigingen die hiervoor belangstelling hebben getoond.

Energiemonitoring

De elektra- en gasaansluitingen van gemeentelijke gebouwen zijn voorzien van een slimme of telemetriemeter. Deze meters leveren verbruiksdata per tijdseenheid. Hiermee krijgen we inzicht in het verbruik en kunnen we maatregelen nemen en evalueren. Zo kunnen we bijvoorbeeld de verwarming beter laten aansluiten bij het daadwerkelijk gebruik van de accommodatie.

Inkoop

Met het actieplan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen gaat de gemeente bij aanbestedingen meer rekening houden met onder andere het verminderen van CO₂ uitstoot en het toepassen van circulariteit. Door het verder invoeren van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen moet het gebruik van duurzame energie in de bedrijfsvoering verder toenemen. Dat gebeurt door in de inkoop uit te gaan van hernieuwbare energieopwekking en principes van de circulaire economie toe te passen.

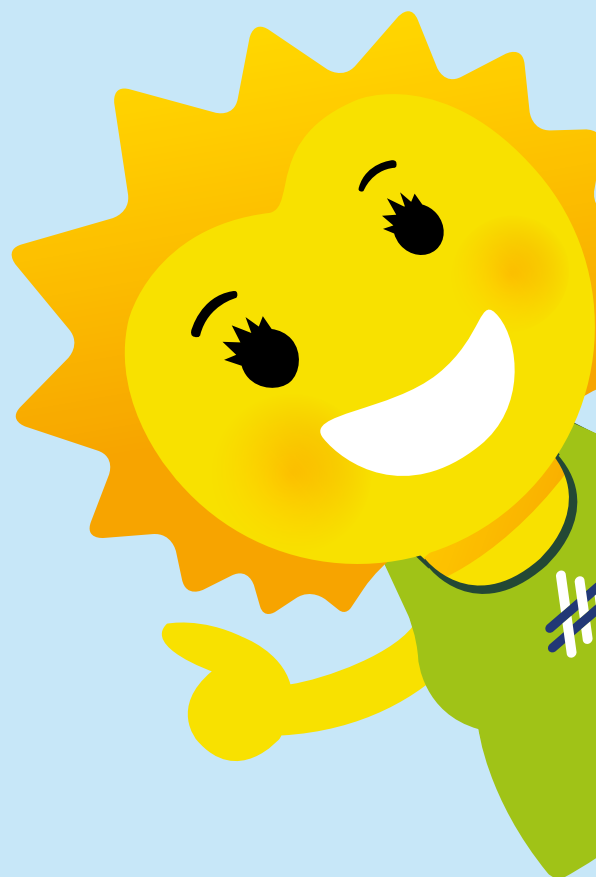

Het inkopen van elektriciteit gebeurt op dit moment gezamenlijk met een aantal Drentse gemeenten, provincie Drenthe en de Veiligheidsregio. Dit contract loopt eind 2020 af. Bestuurlijk is inmiddels de wens uitgesproken om die nieuwe inkoop gezamenlijk met meer Drentse gemeenten te doen. De voorbereiding voor deze aanbesteding start in 2019. De gemeente Assen zet daarbij in op duurzame stroom die zo veel mogelijk lokaal en regionaal is opgewekt. Bij de aanschaf van nieuwe gemeentelijke voertuigen en het afsluiten van een nieuw brandstofcontract zal het beperken van de CO₂ uitstoot een belangrijke voorwaarde zijn.

Koploper

Door zelf deel te nemen aan het koploperproject krijgt de gemeente meer handvatten om het energiegebruik van de eigen organisatie verder te verminderen of werk te maken van afscheiding. Op basis van twee scans worden de prestaties van de gemeente op het gebied van duurzaamheid in kaart gebracht. De resultaten hiervan vormen de basis van een actieplan dat in 2019 en 2020 wordt uitgevoerd. Tegelijkertijd biedt de deelname diverse mogelijkheden om medewerkers meer bewust te maken van de impact van hun gedrag. Zowel op het werk als thuis.

PIJLER 5 MOBILITEIT

Verkeer en vervoer is een belangrijke bron van CO₂ uitstoot. Daarom is het bevorderen van minder belastende vormen van vervoer onderdeel van de vijfde pijler. De rol van de gemeente is hierbij vooral faciliterend en stimulerend. Het terugdringen van de CO₂ uitstoot door verkeer is belegd in het uitvoeringsprogramma Mobiliteit. Verschillende maatregelen dragen hieraan bij. Daarom worden ze hieronder kort beschreven. Het gaat dan om het bevorderen van fietsen, het aanleggen van infrastructuur voor alternatieve energiebronnen, de emissievrije bevoorrading van de binnenstad en het via gerichte campagnes beïnvloeden van gedrag. Ook willen we het gebruik van deelauto's faciliteren.

Fiets op één

De komende periode staat de fiets op één. Duurzaamheid en gezondheid komen hierbij samen. Fietsen leidt immers tot meer bewegen en voorkomt

uitstoot van schadelijke stoffen zoals fijnstof, CO₂ en NO₂. Ook de provincie investeert in het bevorderen van het gebruik van de fiets. Waar mogelijk zoeken we daarom de samenwerking met de provincie.

Het bevorderen van het fietsen gebeurt ook via campagnes gericht op gedragsverandering. Het gaat daarbij onder andere om voorlichting aan bedrijven en het aansluiten bij bestaande programma's zoals het Koploperproject en Samen Besparen. Verder stellen we een aantal 'stap op' E-bikes ter beschikking. Deze worden gebruikt om mensen de voordelen van het elektrisch fietsen te laten ervaren.

Laadpalen

Naast het stimuleren van de fiets op één stimuleren we ook schone (auto)mobiliteit. Daarvoor faciliteren we het elektrisch rijden door het plaatsen van elektrische laadpalen te plaatsen in de openbare ruimte. Assen heeft zich daarvoor aangesloten bij het 1000 laadpalenplan van de provincies Groningen en Drenthe. In samenspraak met betrokkenen maken wij een plan voor het plaatsen van de laadpalen in Assen. Plaatsing van de 50 tot 70 palen voor Assen gebeurt vanaf het voorjaar van 2019.

Waterstof

We volgen de ontwikkelingen op het gebied van waterstof. Diverse instellingen en bedrijven trekken op dit moment hard aan de ontwikkeling van waterstof als alternatief voor energiebronnen met schadelijke uitstoot. De gemeente Assen stimuleert deze ontwikkeling onder andere door partijen bij elkaar te brengen.

Bevoorrading binnenstad

In het bestuursakkoord staat de afspraak om de bevoorrading van de binnenstad emissievrij te maken. We streven naar schone en efficiënte bevoorrading van de binnenstad. We denken dat andere afspraken op het gebied van bevoorrading kunnen leiden tot verbeterde bereikbaarheid van de binnenstad, slimmer gebruik van ruimte, een verhoging van de omgevingskwaliteit van het centrumgebied en minder uitstoot van schadelijke stoffen. Samen met betrokkenen waaronder Transport en Logistiek Nederland werken we aan een aanpak voor de emissievrije bevoorrading.

PIJLER 6

KLIMAATADAPTATIE

Door klimaatverandering nemen de weersextremen toe. Dit is ook in Nederland aan de orde van de dag. Dat levert risico's op voor onze economie, gezondheid en veiligheid. Met de andere pijlers van het uitvoeringsprogramma zetten we in op het tegengaan van klimaatverandering door het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen. Met klimaatadaptatie neemt de gemeente verantwoordelijkheid om maatregelen te nemen tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Klimaatverandering

Volgens het KNMI voltrekt klimaatverandering zich sneller dan verwacht. Situaties met extreme neerslag die niet eerder verwacht werden dan in 2050 hebben zich nu al voorgedaan. Deze hevige regenbuien leiden tot diverse vormen van overlast en onveiligheid. Het gaat onder andere om ondergelopen straten en (parkeer)kelders. Gezien de hoogteligging van Assen is het risico op grootschalige overstromingen nagenoeg uitgesloten.

Deltaprogramma

In september 2018 heeft het kabinet het Deltaprogramma vastgesteld. Onderdeel daarvan is een transitie naar een klimaatbestendige en water robuuste ruimtelijke inrichting in 2050. Gemeenten worden opgeroepen aan de slag te gaan met deze ambitie. Hiervoor moeten gemeenten uiterlijk

in 2019 stresstesten hebben uitgevoerd voor het stedelijk gebied. In 2020 moeten zij de ruimtelijke adaptatie in beleid te verankeren. Ook de gemeente Assen gaat hiermee aan de slag en onderzoek doen naar de ruimtelijke kwetsbaarheid voor de gevolgen van klimaatverandering.

Extreem weer

Een ander aspect van klimaatverandering zijn perioden van extreme warmte en droogte. Om er voor te zorgen dat Assen een aangenaam woon,- werk,- en leefklimaat houdt nemen we maatregelen om de gevolgen van deze extreme weersomstandigheden te beperken. Een goed voorbeeld hiervan is de operatie steenbreek. Ook deze maatregelen zijn onderdeel van 'klimaatadaptatie.'

PIJLER 7 COMMUNICATIE EN PARTICIPATIE

Tegelijk met het uitvoeringsprogramma 2017-2018 is de communicatiecampagne 'Energie van Assen' gestart. Door vanuit één boodschap en één beeldmerk te communiceren laten we zien dat er samenhang bestaat tussen de verschillende pijlers, doelstellingen en instrumenten. De communicatie benadrukt dat er sprake is van een gezamenlijke opgave. Het afgelopen jaar is met de campagne ingezet op kennisvergroting en bewustwording. Hiermee bereiken we met name inwoners die al doordrongen zijn van de noodzaak om over te schakelen op duurzame energie.

Perspectief

Een groot aantal inwoners voelt zich echter weinig betrokken bij de energietransitie. Ze weten vaak niet wat ze zelf kunnen doen, hoe ze dit moeten doen en

welke (financiële) mogelijkheden er voor hen zijn. Bij alle communicatie-uitingen bieden we daarom ook een handelingsperspectief. Belangrijk daarbij is dat we mensen doorverwijzen naar de juiste

locatie en verbinding leggen tussen verschillende initiatieven. De website van energievanassen.nl en het duurzaamheidscentrum kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

Doelgroep benadering

Het is belangrijk dat we inwoners blijven verleiden om hun woning en levensstijl te verduurzamen. Dat vraagt om een gedragsverandering bij inwoners. Om deze gedragsverandering te stimuleren, willen we meer inzicht hebben in de diverse levensstijlen en drijfveren van inwoners. Zodat we per doelgroep de juiste toon, medium en ingang kunnen kiezen.

We zullen bij onze doelgroep benadering ook nieuwe vormen van communicatie inzetten bijvoorbeeld storytelling. Daarbij gaan we meer verhalen delen van de koplopers die al aan de slag zijn met duurzaamheid. Deze verhalen kunnen inwoners stimuleren om ook aan de slag te gaan. Tegelijkertijd zorgen we hiermee dat de energietransitie ook een onderwerp van de inwoners wordt en niet alleen van de gemeente. Ook gaan we met informatiemakelaars werken vanuit het duurzaamheidscentrum. Zij leggen verbindingen tussen partijen en versterken het online platform.

Natuurlijke momenten

Inwoners die bezig zijn met veranderingen in hun woonsituatie, bijvoorbeeld door te verbouwen of verhuizen, zullen sneller geneigd zijn keuzes te maken om hun woning te verduurzamen. We gaan meer inspelen op deze natuurlijke momenten. Dit doen we in overleg met verschillende intermediairs zoals makelaars, hypotheekadviseurs etc..

Samenwerking

Mede vanwege de omvang van de opgave van de energietransitie is het nodig om energiebesparing en opwekking van duurzame energie samen met stakeholders onder de aandacht te brengen bij inwoners en bedrijven. In 2019 gaan we de dialoog aan met verschillende intermediairs met wie we als gemeente gezamenlijk kunnen optrekken. Zij kunnen niet alleen de impact van onze communicatie-inzet versterken, zij kunnen ook de ingang zijn naar inwoners die we nog onvoldoende bereiken.

Goede voorbeeld

Het laten zien wat welke stappen wij zelf zetten op het gebied van energiebesparing en duurzame opwekking is een krachtig communicatiemiddel. Practice what you preach. We nemen inwoners daarom mee in de stappen die de gemeente zet in de energietransitie. We delen de goede voorbeelden zoals de verduurzaming van vastgoed en het overschakelen naar LED verlichting. Dit doen we via eigen middelen als berichten van de brink, websites en free publicity.

Participatie

Inwoners en bedrijven hebben een grote eigen verantwoordelijkheid. We betrekken inwoners en bedrijven daarom bij het verder verduurzamen van de stad. Met name bij projecten zoals de aardgasvrije wijk, de routekaart en zonneparken is participatie een belangrijk onderdeel. Voor deze projecten stellen we een participatie-aanpak op.

Interne communicatie

Intern besteden we meer aandacht aan het thema duurzaamheid. Een deel van de medewerkers is bovendien ook inwoner van Assen. Door verhalen van collega's te delen, hopen we ook andere collega's te kunnen inspireren om duurzaam aan de slag te gaan. Dit doen we onder andere via bijeenkomsten en digitale en schriftelijke middelen. Verder delen we tussentijdse resultaten van het koploperproject en laten we zien welke stappen de gemeente zelf maakt om te verduurzamen.

Strategie

Voor 2019 stellen we een strategisch communicatieplan op waarin bovenstaande elementen verder worden uitgewerkt.

FINANCIËN

De verschillende projecten en activiteiten uit dit uitvoeringsprogramma passen binnen de verschillende budgetten die in november 2018 zijn vastgesteld in de gemeentelijke begroting. Onder de post energietransitie vallen met name de activiteiten die met samenwerkingspartners worden geïnitieerd. Het gaat dan onder andere om energieadviezen, collectieve inkoop en de bedrijvenaankpak. Onder de post zonnelingen en voorlichting vallen alle activiteiten op het gebied van communicatie en informatievoorziening. De post subsidie en projecten ten slotte gaat over het financieel mede mogelijk maken van initiatieven van samenwerkingspartners.

Voor 2021 en 2022 is jaarlijks € 400.000 beschikbaar voor duurzaamheid. Invulling hiervan gebeurt na herijking van de visie op energietransitie en het uitvoeringsplan dat daar uit voortvloeit.

	2019	2020
Energietransitie; samenspel inwoners, maatschappelijke organisatie en bedrijfsleven	€ 200.000	€ 200.000
Zonnelingen, voorlichting en verleiden tot verduurzaming woningen/gebouwen	€ 50.000	€ 50.000
Starten pilot circulair bouwen Havenkwartier		€ 50.000
Subsidie en projecten via bestaand netwerk	€ 100.000	€ 100.000
Totaal	€ 350.000	€ 400.000
Pilot verduurzaming vastgoed	€ 1.500.000	€ 1.500.000